

**Lausunto sivistysvaliokunnalle
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS)
Asia VNS 8/2024 vp Kulttuuripoliittinen selonteko**

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) on vuonna 1831 perustettu tieteellinen seura ja kulttuurijärjestö, jonka tarkoituksena on harjoittaa ja edistää suomalaisen kulttuurin ja kulttuuriperinnön tutkimusta ja tunnetuksi tekemistä. Seuran osastot ovat arkisto, kirjasto, tutkimusosasto, tiedekustantamo, Kirjallisuuden vientikeskus FILI sekä hallinto- ja talousosasto. SKS:aan kuuluu noin 2 100 jäsentä ja sen palveluksessa työskentelee noin 65 henkilöä.

SKS kiittää lausuntopyynnöstä ja toteaa lausuntonaan, että Kulttuuripoliittinen selonteko on tärkeä ja tarpeellinen strategia ja toimintasuunnitelma, joka kuitenkin kaipaa tietyiltä osin tarkennusta ja näkökulmien laajentamista erityisesti kulttuuriperintöalan osalta.

Pidämme kannatettavana, että selontekoa seuraa toimeenpanosuunnitelma ja perustettava monialainen toimielin. On tärkeää, että tähän toimielimeen tulee vahva edustus myös kulttuuriperintöalalta. Monialaisena humanistisen osaamisen keskittymänä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura osallistuu mielellään toimielimen työhön.

Kommentit kulttuuriperintöalan näkökulmasta

Kulttuuripoliittisen selonteon sävyssä ongelmallista on, että siitä piirtyy kuva, että kulttuurilla olisi arvoa vain välineellisesti eli silloin kun se tuottaa rahaa. Kulttuuri näyttäytyy selonteossa ennen kaikkea kulttuurialan toimintoina ja palveluina. Käytössä on siis verraten suppea kulttuurin määritelmä.

- Lisäksi kulttuurialan toimintoihin ja palveluihin viittaaminen pelkällä kulttuuri-sanalla on paikoin epäluontevaa, esim. kuviossa 4 (s. 25), jossa mm. ”kulttuurin saatavuudesta ja saavutettavuudesta huolehditaan” ja ”kulttuuri osallistuu - - yhteisten kysymysten ratkaisemiseen” sekä sivulla 26, jossa ”julkisella rahoituksella turvataan kulttuurin saavutettavuus” ja ”varmistetaan jokaisen oikeus osallistua taiteeseen ja kulttuuriin”.

S. 7 kulttuurin arvoketju

- Esitetyssä mallissa kulttuuriperintö on staattinen, valmis ja sementoitu perusta, jonka pohjalta rakennetaan muuta. Kaikki kulttuuri ei kuitenkaan synny kulttuuriperinnöstä. Kulttuuri ja kulttuuriperintö ovat sidoksissa toisiinsa, mutta ne eivät kata toisiaan.
- Esitetyssä mallissa kansalaiselle on varattu rooli vain kuluttajana, lähtökohta on tuottaa liiketoimintaa. Kulttuuriperintöä syntyy kuitenkin koko ajan, se on elävää, uusiutuvaa – ja jokaisella on oikeus kulttuuriperintöönsä. Kulttuuriperintö ja sen saavutettavuus on perusoikeus, vaikka se ei tuottaisi euroakaan rahaa ja vaikka siihen ei käyttäisi euroakaan rahaa.
- Epäselväksi jää, miten eri kulttuurien tunnistaminen vahvistaa paikallisia identiteettejä? Tämä vie helposti ajatukset käsitykseen, että olisi olemassa yksi ja yhtenäinen suomalainen kulttuuriperintö, joka on selkeästi erillinen, ilman vuorovaikutusta muihin kulttuuriperintöihin.

S. 13 luovat alat: kulttuuriperintösektori puuttuu tästä kohdasta kokonaan

S. 14 mainitaan kulttuurin rahoittajina kotitaloudet, julkishallinto, säätiöt ja yritykset. Näiden lisäksi Suomessa on runsaasti yhdistyksiä, jotka rahoittavat kulttuuria omalla varallisuudellaan. Säätiöiden rinnalla tulisi mainita myös yhdistykset.

S.18 mainitaan kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisille tyypillisenä toimeentulon sirpaleisuus. Tämän huomion rinnalla olisi syytä muistaa, että kulttuuri- ja kulttuuriperintöalalla toimii myös monia vakiintuneita instituutioita, joissa henkilöstö toimii kokoaikaisissa ja vakituisissa työsuhteissa. Kulttuuriperintösektori rakentuu hyvin pysyville rakenteille – organisaatiot ovat olemassa jopa vuosisatojen ajan, niiden tavoite on säilyttää kulttuuriperintö vuosisatojen ajan.

Selonteossa käytetyn määritelmän mukaisesti kulttuuriala kattaa myös kulttuuriperinnön (esim. s. 24). Vaikka selontekoon on luonnokseen verrattuna lisätty kulttuuriperintönäkökulmaa, se uupuu edelleen monin kohdin, esim.

- s. 23 kansainvälisen vaikuttavuuden osalta olisi syytä mainita myös monipuolinen kulttuuriperintömme;
- luku Tekijänoikeudet kulttuuripolitiikan ytimessä (s. 53–54) on kirjoitettu erityisesti tekijänoikeusjärjestöjen näkökulmasta, rinnalle olisi tarpeen tuoda selvemmin myös kulttuuriperintöorganisaatioiden näkökulmaa – tämä sama ilmiö toistuu myös luvussa 3.2 (aloituskappale s. 27) ja tavoitteissa sivuilla 33 (Tekijänoikeuslainsäädäntö...);
- s. 54, tekijänoikeudet, kappale, joka alkaa: ”Kulttuuri- ja kulttuuriperintölaitosten näkökulmasta toimiva tekijänoikeusjärjestelmä muodosta” on kirjoitettu tekijänoikeusjärjestöjen kannalta, ei vastaa kulttuuriperintölaitosten näkökulmaa; kanta korostaa lisensointia ainoana mahdollisena toimintatapana, vaikka kuitenkin DSM-direktiivi ja tekijänoikeuslain uudistus tuovat myös EUIPO-menettelyn mahdolliseksi (lisätietoa: <https://musiikkiarkisto.fi/kam/tekijanoikeus/>); aiheesta käydään jopa paraikaa neuvotteluja OKM:n, KAM-organisaatioiden ja tekijänoikeusjärjestöjen kesken; toinen kulttuuriperintölaitosten toimintaa tukeva järjestely olisi tekijänoikeuslain 16 a§:n laajennus ja ns. virtuaalinen tutkijasali (vastaava kuin arkistointilakiluonnoksessa Kansallisarkistolle mahdollistettu katseluyhteys kansalliseen arkistotietovarantoon)
- luvussa 3.6 (s. 32) todetaan, että kiinnitetään huomiota lasten ja nuorten luku-, kieli- ja mediataitoihin – selonteon ala huomioon ottaen näiden ohella olisi tarpeen mainita myös kulttuuri- ja kulttuuriperintökasvatus
- luvussa 3. Kulttuuripolitiikan yhteys muihin politiikan aloihin, jossa tarkastellaan koulutusta (s. 65), olisi taide- ja kulttuurikasvatuksen rinnalla syytä mainita kulttuuriperintökasvatus

Arkistotoimintaa ei mainita asiakirjassa lainkaan omaehtoisena toimintana. Kaikkiaan termi arkisto löytyy tekstistä 4 kertaa, ja aina yhdessä kirjastojen ja museoiden kanssa – vastaavasti museo mainitaan 29 kertaa, kirjasto 20 kertaa, ne nousevat esiin omaehtoisena toimintana.

Luvussa 3.1 (s. 26–27) tulisi huomioida myös asiakirjallisen kulttuuriperinnön ja aineettoman kulttuuriperinnön merkitys ja turvaaminen (nyt mainitaan ainoastaan arkeologinen ja rakennettu kulttuuriperintö).

- vrt. Ruotsissa on kansallinen kulttuuriperintöneuvosto, jonka tehtävänä on varautuminen kriisitilanteisiin – meillä olisi tarve samaan – lisätietoa täältä: <https://www.raa.se/samhallsutveckling/riskhantering-och-katastrofberedskap/museers-beredskap-for-krig/rad-for-skydd-av-kulturarv/>

Pidämme tärkeänä, että selonteossa mainitaan kulttuurikasvatussuunnitelmat (s. 26) yhtenä konkreettisena kulttuuri- ja kulttuuriperintökasvatuksen jalkauttamisen välineenä.

Pidämme hyvänä, että selonteossa on huomioitu Suomen kansalliskielten lisäksi myös muut kotoperäiset kielet ja muut Suomessa käytettävät kielet (s. 10). Sivun 19 esimerkeissä mainitaan vähemmistökielistä kuitenkin vain karjalan kielen elinvoimaisuuden säilyminen. Tasapuolisuuden vuoksi tässäkin yhteydessä olisi syytä mainita muutkin vähemmistökielet. Esimerkiksi Suomen uhanalaisen romanikielen osalta käynnissä on elvytysohjelma vuosille 2023–2030.

Selonteossa on lueteltu Suomessa olevat Unescon maailmanperintökohteet. Unescon ohella Euroopan Unioni on Suomen kannalta keskeinen kulttuuri- ja kulttuuriperintöalan toimija. Unesco-kohteiden rinnalla selonteossa tulisi huomioida myös Euroopan komission myöntämät Euroopan kulttuuriperintötunnukset, joita Suomessa on kaksi: Jyväskylän yliopiston Seminaarinmäen kampus ja tasa-arvoinen koulutus (2022) sekä Kalevala elävänä eeposperinteenä (2024). Euroopan kulttuuriperintötunnus (European Heritage Label) on Euroopan unionin alainen kulttuuriperintötoimi. Euroopan komissio myöntää tunnuksia EU:ssa sijaitseville kohteille, jotka ovat Euroopan historian, kulttuurin ja yhdentymisen kannalta avainasemassa.

Kommentit kirjallisuuden ja kansainvälisyyden näkökulmasta

Kiitämme selonteossa ymmärryksestä siitä, että kulttuurin arvoketju ei muodostu vain Suomessa vaan että kansainvälisyys on orgaaninen osa tätä.

Selonteossa mainitaan yhtenä rakenteellisena muutoksena ja yhtenä tavoitteena ”kansainvälistymisstrategia”. Kannatamme kaikkia kansainvälistymistä edistäviä toimenpiteitä ja rakennemuutoksia ja tuki-instrumenttien muokkaamista kulttuurin alan toimijoille soveltuviksi.

Haluamme kuitenkin tuoda vahvasti esille, että kaikki kulttuurin eri lajit toimivat omien alojensa lainalaisuuksien mukaan kansainvälisillä markkinoilla. Haluammekin erityisesti kiittää selonteossa mainintaa (s.33) kansainvälistymisen tuki- ja välittäjäorganisaatioiden vahvistamisesta. Nimenomaan näiden organisaatioiden pitkäjänteisellä kansainvälisellä näkyvyydellä ja verkostojen kautta kulttuurimme jalansija kansainvälisillä markkinoilla on turvattu.

Pidämme lisäksi erittäin kannatettavana, että kirja-alasta tehdään erillinen selvitys. SKS osallistuu mielellään tämän selvityksen tekemiseen.